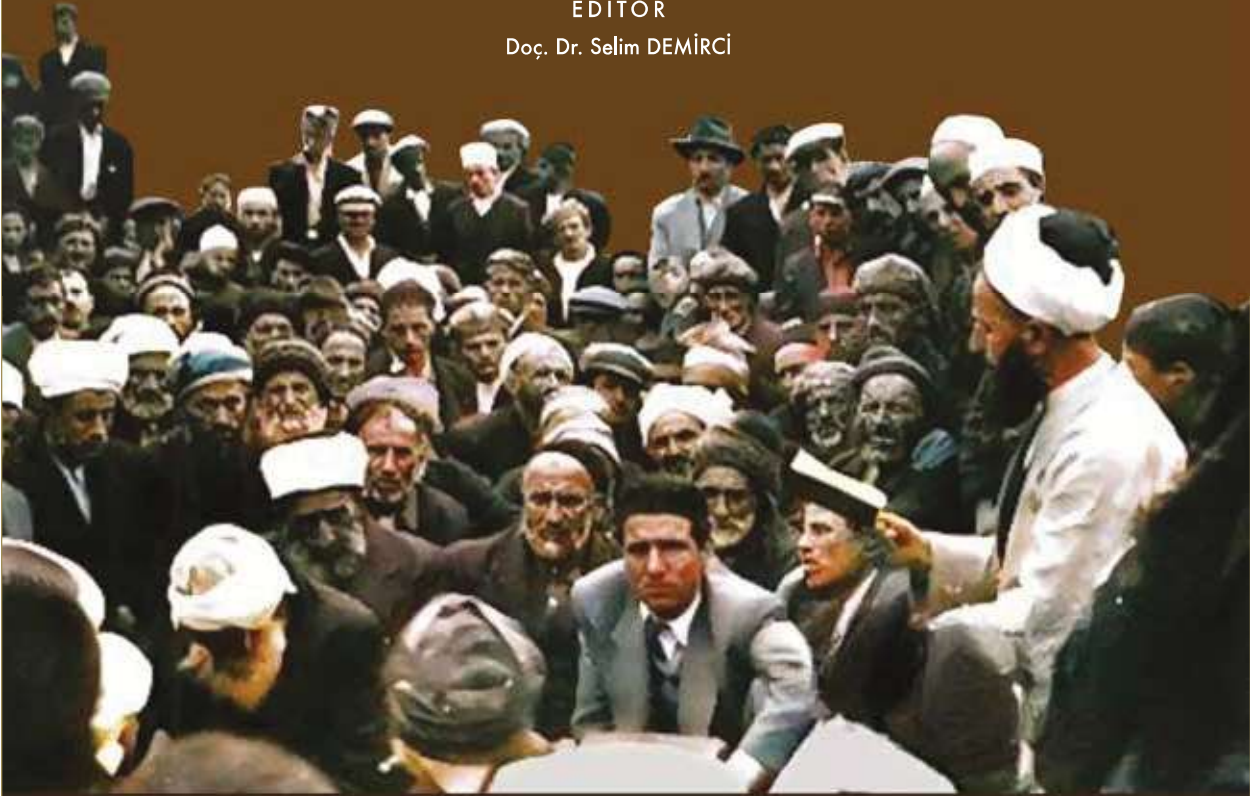

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

EDİTÖR

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Trabzon Kitaplığı: 6
Geleneksel Kültür Dizisi: 2

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İSKENDEROĞLU

Yayın Danışmanı
Emre GÜLSEVER

Karadeniz’de Hoca Olmak
Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

Editör
Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Yayın Ekibi
Doç. Dr. Süleyman GÜR
Doç. Dr. ŞenoI SAYLAN
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK
Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU
Öğr. Gör. Ahmet Cevdet KARACA

Proje Asistanları
Fatma Rabia DÜZENLİ
Serpil ARSLAN
Cansel AKGÜL

Teknik Destek:
Murat DAVULCU (Yönetmen)
İdris AKYÜZ (Yönetmen Asistanı)

ISBN: 978-975-7770-65-7
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884

Kitap Tasarım
Salih PULCU

1. Baskı, Aralık 2023
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 117

Baskı-Cilt
Seçil Ofset 100. Yıl Mahallesi
Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 44903

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
Gülbaharhatun Mahallesi
Kahramanmaraş Caddesi No.159
Ortahisar TRABZON
Yayınevi Sertifika No: 48884

Önsöz

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı proje, 1900-2000 yılları arası geleneksel İslâmî ilimlerin tedrisine Trabzon özelinde yoğunlaşmıştır. Bu tarihsel süreçte olayların içinde yer alanlar ya da etkin isimlere yetişerek onlara talebe olanların anlatımları merkeze alınarak din eğitimi, dinî tedrisatta öne çıkan isimler, bu hocaları besleyen ilmî damarlar, şehrin bu açıdan ülkemize etki ve katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı’nın yıkılışını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de kuruluşunu görmüş; yani bir nevi geçiş kuşağı olan kimselere yetişmiş, çoğunlukla 1930-1940 sonrası dünyaya gelen büyüklerimizin birer birer aramızdan çekildiğine üzülerək şahit olmaktayız. Onların hocalarına ve kendi hayat serüvenlerine dair anlatacaklarının hem yakın dönem Trabzon hem de ülkemizin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel ve dinî değişimler açısından önemli olduğu düşüncesi, bu projenin hayata geçmesinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla bir şekilde dinî gelenekle bağı bulunan veya imam-hatip liseleri, ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlara katkısı olmuş bazı isimler tespit edilerek, kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dönemsel bazı detayları elde etme adına, önceden bir çalışma yapılarak hocalarımıza hazırlanmış bazı sorular yönlendirilmiş olsa da, anlatımın seyri mülâkatları şekillendirmiştir. Yani teknik anlamda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Proje ekibinin heyecanla giriştiği bu çalışmanın, onlar açısından alışılmış bir akademik faaliyet olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla ortaya çıkan ürün, daha öncesinde kamera ve yayın tecrübesi bulunmayan bir ekibin mütevazı çalışması olarak görülmelidir. Sürekli video veya film kültürünün her geçen gün çitayı yükselttiği bir ortamda, hocalara dair anlatıları kayda almanın, teknik anlamda “göz dolduracak” çalışma beklentisi doğurması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu projenin odağında, ekranı dolduracak veya popüler kültürü besleyecek işlerden çok, bölgeye dair arşiv bırakma amacı yer almaktadır. Yani bu proje, her şeyden önce Trabzon hafızasına katkı sunmak, yakın döneme yönelik akademik çalışmalara veri hazırlamak ve biraz da yaşadığımız coğrafyaya karşı sorumluluğu bir nebze olsun yerine getirmek niyetiyle hayata geçirilmiştir. Uygulama esnasında aşılamaz güçlüklerle karşılaşılmasa da her şeyin beklendiği veya planlandığı gibi yürütülebildiği de söylenemez.

Her çalışma gibi önünüzdeki projenin sınırlarını da çalışmanın “konusu” ve “hedefleri” belirlemiştir. Yani kısaca: Trabzon ve çevresinde dinî hayatın öne çıkan yönleri ve etkin isimlere dair tanıklıklar. Bu hususu tespit noktasında proje ekibinin gözettiği ve tercihte bulunduğu hassasiyetlerin bir eksiklik gibi algılanması doğru olmayacaktır. Mesela ho-

calarımızın da en az bizler kadar hassas olduğu tarihsel kişiler, kurumlar ve bazı kitlesel yapıları doğrudan zan altında bırakacak veya bu anlamda tartışmaya sebebiyet verecek beyanlardan kaçınılmıştır. Bu noktada olgusal durumlara yer verilmesi tercih edilmiştir. Yani yakın dönemin düşünsel tarihi, siyasal hareketleri üzerine çalışan ve belli grupların siyasetle ilişkisi üzerine akademik anlamda yoğunlaşanların bir eksiklik gibi görebileceği kapalı noktalar, projenin kuşatıcı hedefleri ve polemiklerden sakınma anlayışının bir sonucudur. Bu durum akademik tutarlılık ve tarihsel olayları mümkün olduğu kadar müdahalesiz aktarmaya çalışma anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bizlerle görüşmeyi kabul eden hocalarımızın da yaptıkları konuşmalarda aynı hassasiyetleri paylaştığını gözlemlememiz bizleri fazlasıyla memnun etmiştir.

Proje kapsamında, “Karadenizli Hoca” üst vasfını taşıyan, Trabzonlu kırk hocayla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, bir kısmı İstanbul, Ankara, Bursa ve Sakarya’daki farklı mekânlarda, bir kısmı da hocaların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bizleri evlerinde ağırlayan hocalarımıza ve aile fertlerine misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederiz. Yine bizlere mekân tahsis eden, kurumsal olarak destek olan ilâhiyat fakültelerine, resmî ve özel kuruluşlara şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, bazı hocalarımız rahatsız olmalarına rağmen görüşme taleplerimize olumlu cevap vermişlerdir. Bu hocalarımıza hassaten teşekkür eder, her birine sıhhat ve afiyetler dileriz.

Online olarak erişime açılan bu görüşmeler pek çok farklı mekânda ve çeşitli şehirlerde oldukça yorucu bir koşuşturmayla kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Özellikle resmî işler, kurumsal işleyiş ve beklenmedik bazı olaylar projenin yapılabilmesi için belirlenen sürenin büyük bir kısmından proje ekibini mahrum etmiştir. Bu da, çekimlerin yapılması, kayıtların tek tek gözden geçirilmesi, özel konulara değinen fragmanların belirlenmesi, konuşmaların dökümü, basımı gibi çalışmaları az bir zamanda ve yoğun bir tempo içerisinde yapmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu proje, sorumluluk olarak proje ekibini bekleyen akademik faaliyetlerin aksamadan yürütülmesiyle birlikte kısa sürecek bir sürede hazırlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle dökümlerin kısa sürede okunmasının gerekli oluşunun yanı sıra bunların tashihi ve gerekli bazı müdahalelerin yapılmasının ayrı bir akademik yük olduğu vurgulanmalıdır. Bu anlamda bazı konuşmalara müdahalenin bizi son derece zorladığı belirtilmelidir. Bu zorluklara rağmen bazen yazı dili bazen konuşma dili bazen de ikisi arası bir vasatın öne çıktığı bir kitap teşekkür edebilmiştir. Metinler okunurken zorunlu olarak bazı cümlelere editöryal dokunuşların yapıldığı, ihtiyaç durumunda anlamı bozmayan takdim ve tehirlere başvurulduğu, tekrarların ve konuşma dilinin bir sonucu olan bazı belirsizliklerin çıkarıldığının göz önünde tutulması beklentimizdir.

Görüşmelerde hocalara; kendi aile fertleri, aile çevresinin ilme ilgisi, çocukluk dönemleri, tahsilleri, hocaları ve yürüttükleri faaliyetlere dair sorular yöneltilmiştir. Onlar da zihinlerinde yer tuttuğu kadar ve bazen de bizim ısrarlı sorularımıza tahammül ederek

hatıralarındakileri aktarmışlardır. Aslında her birinin anlatımından; son bir asrın Trabzon'u, dinî ilimler sahasında önemli isimler ve yeni kurumsal dinî müesseselerin hangi vasatta kurulduğu ve yol aldığına dair bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir hocayı ya da tarihsel bir olayı anlatırken her biri kendi veçhesinden baktığı ve bir detaya yoğunlaştığı için bütünün parçaları birleşmiş oldu. Meraklıları adına, yeni açılan imam-hatip liseleri-ilâhiyat fakülteleriyle medreselerin farkları veya benzeştiği hususlara dair ipuçları belirginleşmiş oldu. İlim adamı yetiştiren evler, ilmiye sınıfına mensup aileler, bazı köylerin "karizmatik" kişiler sayesinde bir merkez hâline gelişi, Trabzon'un 1950 sonrası yeni çehresi ve daha gencecik olan imam-hatip liselerinin inşasının hangi şartlarda gerçekleştiği gibi pek çok detay hocalarımızın konuşmalarının satır aralarında ilgililerini beklemektedir. Kısacası bu çalışma, kırk hocanın anlatımından oluşan mütevazı bir arşiv çalışmasıdır. Ayrıca mülâkatların tümünün kayda alınması ve bunların yayımlanması, ilerleyen yıllarda anlatıları daha da anlamlı hâle getirecek, Karadeniz ve Trabzon hafızasının canlı kalmasını sağlayacaktır.

Projenin ifade ettiği anlam, konusu, çıktıkları ve hedeflerinin anlatıldığı bir bölüm ve mülâkatların dökümünden oluşan bu kitap, projeyi kalıcı hâle getirecek unsurlardan birisidir. Özellikle değerlendirmelerin yer aldığı giriş bölümünde, bazı tespitler ve bağlantılarla mülâkatlar için hazırlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Projenin akademik değerlendirme kısmı olarak da görülebilecek olan bu bölümün, akademik metinlerin yoruculuğu yerine, daha ziyade akıcı olması hedeflenmiştir. Bunda da projenin hedef kitlesi yönlendirici olmuştur. Zira bu projeye ilgili çıktılar, sadece akademik çalışma yapanları değil, yakın döneme ve Trabzon'a ilgi duyan herkesi ilgilendirmektedir. Bu bölümde, hem mülâkatlarla uyumlu olsun, hem de okurlar için mülâkatları anlamlı hâle getirsin diye genel tabloyu göstermek amacıyla temel olabilecek bazı örneklere ve isimlere yer verilmiştir.

Çalışmamız pek çok kişi ve kurumun desteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle projeyi kurumsal anlamda sahiplenen Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Kurumlar adına da özellikle Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Âşıkutlu ve Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, ayrıca en az onlar kadar kurumlar adına çalışmaları takip eden İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Süleyman Gür ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Erdem Zekeriya İskenderoğlu beylere müteşekkirimiz. Projeyi yoğun akademik çalışmaları ve çeşitli sorumluluklarına rağmen sahiplenip yürütücülüğünü yapan Doç. Dr. Selim Demirci ve araştırmacı olarak sahada çalışan Doç. Dr. Eyüp Öztürk, Doç. Dr. Şenol Saylan, Doç. Dr. Fatih Topaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Gür ve Öğr. Gör. Ahmet Cevdet Karaca beyefendilerin emekleri önünüzdeki çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma fakültemizden ve ihtisas kursumuzdan mezun öğrencilerimizin de yer aldığı proje olması hasebiyle de bizim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı projeye katkı sunan lisansüstü

bursiyer öğrencilerimiz Fatma Rabia Nur Düzenli, Serpil Arslan ve Cansel Akgül'e müteşekkirimiz. Projemizin teknik sorumluluğunu üstlenen yönetmenimiz Murat Davulcu ve asistanı İdris Akyüz beylere de özverili çalışmalarını için teşekkür ediyoruz. Metinlerin dökümünde bazı bölümlere göz atarak bizlerle fikirlerini paylaşan sayın Mustafa Çil, Murat Ustakurt, Abdulkerim Malkoç, Mahmut Ayyıldız, Murat Arif Güney, Nur Kübra Demirci, Ayşegül Balık, Sema Berber, Merve Vildan Ata ve Semih Aras'a da teşekkür borçluyuz.

Hassaten bizlerle görüşmeyi kabul eden, evlerinde, köylerinde, çalıştıkları kurumlarda bizleri ağırlayan hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak "Trabzon'u hocalarla anılan bir şehir" hâline getiren tüm büyüklerimizi de hayırla yâd etmek istiyoruz. Zira arkalarında; şahsiyetli duruşlarıyla, dinmek bilmeyen gayretleriyle, bereketi günümüze kadar ulaşan talebeleriyle ve eserleriyle kendilerinden bahsedilecek temiz bir hayat bıraktılar. Ahirete irtihal etmiş olanlara rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyoruz.

Trabzon 2023

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

Abdullah Aydınlı

13.11.1952 tarihinde aykara/Uzuntarla'da doğdu. Doęduęu köyde Hafız Murat Dursun Hoca'nın yanında Kur'an-ı Kerim hıfzını tamamladıktan (1961) sonra Mercan/Erzincan İlkokulu'nu (1966), Erzurum İmam-Hatip Okulu'nu (1972), Erzincan Lisesi'ni (1974, dışarıdan) ve Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'ni (1977) bitirdi. Kısa bir müddet Erzurum müftü yardımcılığı görevinde bulundu (Ocak-Şubat, 1978). Ardından mezun olduğu fakülteye hadis asistanı olarak intisap etti (Mart, 1978). Mayıs, 1982'de *Doğuş Devri Zâhid ve Mutasavvıflarında Hadis* konulu doktora tezini verdi. 1986'da yardımcı doğent, 1988'de doğent oldu. 1994'te Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne hadis anabilim dalı profesörü olarak atandı. Bu görevini sürdürürken 3 Eylül 2021 tarihinde emekli oldu. Yazarın *Doğuş Devrinde Tasavvuf ve Hadis*, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, *Sünen-i Dârimî -tercüme ve tahkik-*, *Hadis Tesbit Yöntemi -Hadis Usûlü-*, *Hadis Yazıları*, *Kırk Hadis Şerhi* (Sadruddin el-Malatî el-Konevî'den tahkik ve tercüme), *Sahabe Bilgisi*, *Ulûmu'l-Hadis -Hadis İlminin Ana Konuları Bilgisi-* (İbnu's-Salâh eş-Şehrezûrî'den çeviri ve notlar) isimli kitapları ve muhtelif dergilerde yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır.

Görüşme Şenol Saylan tarafından Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde gerçekleştirilmiştir.

Bugün 15 Haziran 2023. Sakarya'dayız. Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından hazırlanan, Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin desteklediği *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* adlı projemiz için bugün Sakarya Üniversitesi emekli öğretim üyelerinden Prof. Dr. Abdullah Aydınlı hocamızla beraberiz. Öncelikle hocamıza davetimize icabet edip projemize katkı sunduğu için çok teşekkür ediyoruz. Sözü fazla uzatmadan hocamıza ilk sorumuzu yöneltmek istiyorum.

Hocam kısaca bize özgeçmişinizden bahsedebilir misiniz?

Bismillahirrahmanirrahim.

Efendim kısaca arz etmeye çalışayım. Ana doğumum biraz daha eski olmakla beraber 1955 yılında Çaykara ilçesinin Uzuntarla köyünde doğdum. Ailem ekonomik sebeplerle köyden ayrılma durumunda kalınca Erzincan ili, Tercan ilçesine bağlı Mercan kasabasına intikal ettik. O zamanlar 5-6 yaşlarında idim. Orada ilkokula başlamadan önce köyün geleneği üzere tekrar Trabzon'daki köyüme döndüm ve hafızlık yapmaya çalıştım. Bir-bir buçuk sene sonra hafızlığımı bitirince Mercan'a geri döndük ve ilkokulu orada imam-hatibi Erzurum'da okudum. Çünkü o zamanlar her ilde imam-hatip yoktu. Erzincan'da da yoktu. Ben de en yakın yer olan Erzurum'a gitmek durumunda kaldım. Orada ilk sene bir arkadaşla evde kaldıktan sonra yatılıya geçtik ve 1972 yılında Erzurum İmam-Hatip Okulu'nu, o zaman okul olarak geçiyordu, bitirdik. Güzel bir tevafuluk ki o sene rahmetli Kemal Bıykoğlu'nun destekleriyle Erzurum'da İslami İlimler Fakültesi açılmıştı. Sınavlarda üniversite imtihanlarına alınmadık, çok enteresan belki Türkiye tarihinde bir ilk, imam-hatip meslek okulları bilerek, aldatılarak sınavlara alınmadı. Bunun üzerine rahmetli Bıykoğlu meslek okullarını ilk üç sırayla bitirenlere özel bir sınav açtı. Biz de ona girdik diğerine alınmamıştık zaten. Şükür ki bu sınav vesilesiyle İslami İlimler Fakültesi'ni kazandık ve fakültenin ikinci öğrencileri olarak öğrenime başladık. 1977 yılında oradan mezun olduk. Akabinde biraz Erzurum Müftülüğü'nde çalıştıktan sonra Erzurum İslami İlimler Fakültesi'ne hadis asistanı olarak intisap ettik. Ondan sonra doçentlik aşamasına kadar çalışmalarımız Erzurum'da devam etti. 1994 yılında Sakarya'da bir kadro açıldı ve ona başvurduğum. Nasipmiş ki buraya geldim ve emekli oluncaya kadar burada göreve devam ettim. Bir-iki sene önce emekli oldum. Şimdi hayatımı burada devam ettirmeye çalışıyorum. Özetle hayatım bundan ibaret.

Hocam kısa özgeçmişiniz için teşekkür ediyoruz. Tekrar ilk tahsilinize dönersek özellikle hafızlık süreciyle ilgili olarak o dönemde köyünüzde hafızlık yaptığınız mekânla, yine sizin o dönemden hatırladığınız, bildiğiniz benzer yapılar olan sıbyan mektepleri ve dinî eğitim verilen diğer kurumlarla ilgili bize neler söyleyebilirsiniz?

Biraz önce de söylediğim gibi bizde gelenek ilkokuldan önce hafızlık yaptırılması şeklindeydi. O dönemde hafızlık yapmış olanlar belli imkânlarla kavuşurdu. Yani işin ekonomik bir yönü de vardı. Bu nedenle insanlar çocuklarını öncelikle hafız yapmaya çalışırlardı. Benim yaşlarımda çoğu hafızlığa ya başlamış bırakmıştır yahut da bitirmiştir. Yani o yaşlarda olan arkadaşlarımda çoğu hafızdı veya bir şekilde hafızlık girişiminde bulunmuş kimselerdi. O dönem herhangi bir hoca ki bu hoca da

dinî bilgisi olmayan bir hoca bile olabilir, belli bir ücret karşılığında gelen çocuklara hafızlık eğitimi veriyordu. Ama ciddi bir eğitim planında yapılmıyordu. Maalesef ki bu eğitim çocuğa dayatılarak yaptırılan bir eğitimdi. Öyle gelmiş öyle gidiyordu. Yani bu eğitim bir kurum dâhilinde değil, hocanın kendi evinde bir odasını bu işe ayırarak yaptığı bir eğitimdi. Hafızlık yapan öğrenciler gece gündüz o evde kalırlardı. Yemeği bile o hocanın evine yakın bir komşuda yerlerdi. Aileler o komşularla anlaşırđı. Senenin 12 ay 365 günü orada olunurdu. Sadece dinî bayramlarda yaylaya çıkılır orada birkaç gün kalınırdı. Yani onun dışında sosyal hayattan tamamen tecrit edilmiş olarak bir eğitim verilirdi. Sabahleyin daha güneş doğmadan kalkardık. Şuradan hatırlıyorum ki kalktığımızda ışık yakar ve hafızlık çalışmasına başladık. Hocanın belirlediği kısmı ezberler, hocaya dinletirdik. Hoca yeterli görürse sonraki sayfayı veya sayfaları okuturdu ve onu ezberlememizi isterdi. Biz de ona devam eder, ertesi gün yapabiliyorsak öncesine beraber o günkü sayfayı dinletirdik. Bu şekilde hafızlığı bitirmeye çalışırdık. Hafızlığın yanında öğrenciyeye dinî eğitim olarak verilmek istenen hiçbir şey yoktu diyebilirim. Mesela ben yedi yaşında başlamıştım. Bizde 8-9 yaşlarında da arkadaşlar vardı, namaz kılmazlardı. Bize namaz hiç kıldırılmazdı. Hâlbuki dinî eğitim o yaşlarda başlar. Yani şekli bir eğitim söz konusuydu. Çünkü onlar da böyle görmüşlerdi. Hedef bir an önce hafız olsun, ramazan ayında bir yerlere gitsin, Ramazanlık yapsın veya biraz daha büyüyünce bir iki şey okusun, imam olsun şeklindeydi. Böyle bir anlayışla köyümüzde bu işi yapan birkaç hoca vardı. En çok bu işle meşgul olan hocalardan biri de yanında hafızlık yaptığım hocaydı.

Hocam isimleri de zikredersek kayda geçer, güzel olur.

Benim yanında hafızlık yaptığım hoca Hafız Murat Dursun Hoca'ydı. Hem yetiştirdiği talebe sayısı hem de titizliğiyle, ciddiyetiyle, baskısıyla diyebilirim ki köyümüzde meşhur olan bir hocaydı. Onun dışında o kadar kalabalık bir öğrencisi olmasa da benzer işi yapan başka hocalar da vardı. Bu faaliyet imam-hatiplerin yaygınlaşmasıyla birlikte azaldı. Çünkü 1960'lı yıllarda Diyanet farklı bir uygulamaya geçti ve imam-hatip diploması olmayan kimse görev alamaz oldu. Dolayısıyla burada hedef görev almak olduğundan olumsuz bir etkisi oldu ve zannediyorum ki 60'lı yılların sonlarında veya 70'li yılların başlarında bu sistem köyümüzden tamamen kalkmış oldu. Ondan sonra öğrenciler imam-hatibe yönlendirilmeye başlandı. İşte ilkokuldan önce böyle bir eğitim süreci geçirdik.

Hafızlık yapan öğrencilerin geneli o yöreden miydi? Başka yörelerden, başka şehirlerden gelen öğrenciler de oluyor muydu?

Geneli o yöreden, köyümüzden idi. Ama bunu duyup değişik iller ve ilçelerden gelen arkadaşlar da oluyordu. Fakat bunlar çok azdı. Köye hitap eden bir eğitim söz konusuydu.

Hocam eğitimin sonunda mezuniyet, hafızlık icâzeti gibi bir tören düzenleniyor muydu? Bu törenlerin nasıl yapıldığına ve niteliğine dair bilgi verirseniz memnun oluruz.

Tabi ki. Hafızlık önce bütün sayfaları, cüzlerin tamamını ezberlemek, sonra onu tekrar etmek şeklinde gerçekleşiyordu. Siz de bilirsiniz ki hamlar has yapılıyordu, sonra tekrarlar yapılıyordu. Tekrarlar da günde 2-3 cüz ile başlamak suretiyle on cüz okuma şekline gelinceye kadar devam ediliyordu. Sonunda bu aşamaları geçen öğrenciler büyük bir törenle çağrılan hocaların karşısında Kur'an-ı Kerim'i baştan sona okuyarak icâzet gerçekleştiriliyordu. Bu âdeta bir şenlik şeklinde oluyordu. Hatırlıyorum bizim icâzet törenimiz yaylamızda yapılmıştı. Civar köylerden davetliler geldi. Onlara yemekler ikram edildi ve cami tıklım tıklım doldu. Bizim kıraatimizde fazla bir şey yoktu,

basit okuyuş şekliydi ancak hafızlık icâzeti böyle bir alaka görüyordu. Öyle kalabalık oluyordu ki yani hatırlıyorum secde ayetleri yapılamıyordu. Sıkıntı yaşandığından hocalar tilavet secdelerini tören sonunda yerine getirmeye karar vermişlerdi. Halkın huzurunda bir şenlik mahiyetinde bir tören yapılıyordu fakat bir belge vesaire yoktu. Herkes kendini biliyordu.

Hocam bu mezuniyetle ilgili öğrencilerin özel bir kıyafeti oluyor muydu?

Aileler mezun olan öğrencilerine yeni bir elbise yaptırabiliyorlardı ancak özel bir elbise, bir kıyafet yoktu. Hatırlıyorum benim için de bir takım elbise diktirilmişti. O zamanlar terziye diktirilirdi, konfeksiyon yoktu. Bu takım elbiseyle okumuştuk. Bir de takke vardı. Onun dışında özel bir kıyafet söz konusu değildi.

Bu icâzetlere dışarıdan hocalar geliyor demiştiniz onlardan hatırladığınız isimler var mı?

Maalesef yok. O zamanlar 7-8 yaşlarında çocuklardık. Civar köylere duyurular yapılırdı. Herkes akın akın gelirdi. Üç öğün yemek verilir bir şenlik havası yaşanır. Yabancı hocaların bizi dinlemek için geldiğini hatırlıyorum lakin kim olduklarını bilemiyorum.

Hediyeleşme oluyor muydu hocam? Daha önceki röportajlarımızda edindiğimiz bilgilere göre öğrencilerin veya ailelerinin hocaya bir hediye alması, mesela bir kıyafet diktirmesi ve benzeri durumlar vardı. Sizde de bu tarz şeyler var mıydı?

Yok, yani en azından benimkinde öyle bir şey yoktu. Zaten hocaya hafızlık yapma bedeli olarak yıllık belli bir ücret ödeniyordu.

Buradan ailenize bir geçiş yaparsak sizin ailenizde din eğitimiyle ilgili ilmiye sınıfına mensubiyet veya daha önceki aile bireylerinizden din eğitimiyle alakadar olmuş kimseler veya çevrenizde, köyünüzde sizin hatırladığınız bu tarz ilmiye sınıfına mensup aileler var mıydı?

O dönemde yaşayan herkes resmî bir öğrenimden ziyade orada bulunan hocalardan bir şeyler okumaya başlıyordu. Fakat bunu belli bir aşamadan sonra sürdürenler de sürdüremeyenler de oluyordu. Ben dedeme kavuşmadım. Ancak dedem civar köylerde imamlık yapmış fakat ilmî bir birikiminin olduğunu zannetmiyorum, bundan bahsetmiyorlar. Anne tarafından dedemin büyük bir âlim olduğunu söylerler fakat ona da kavuşmadım.

Adı neydi hocam hatırlıyor musunuz?

Doğrusu kendisine yetişemediğim için Mehmet miydi Mustafa mıydı tam adını hatırlayamıyorum. Bir kütüphanesi varmış, daha sonra kardeşlerine kalmış ona da vâkıf olamadım, onları da göremedim. Babam müezzinlikten emekli oldu, önceleri *İzhâr*'a kadar okumuştum ama sonradan ticaretle meşgul oldu. Dolayısıyla ailemizde böyle ciddi bir ilâhiyat eğitimi alan kimse yoktu. Köyde ismini duyduğum pek çok âlim var ama bunların da çoğuna kavuşmadım. Mesela Hacı Dursun Genç diye bir hocadan çok bahsedilir. Civar köylerde çok talebe yetiştirdiği söylenir. Onun dışında ilmiyle temayüz eden kimseler vardı. Benim yetiştiğim ve kendilerinden istifade ettiğim eski Tercan müftüsü Hacı Mustafa Bilici'nin, sonradan Besimismailefendioğlu diye soyadını değiştirdi, Türkiye çapında bir hoca olduğunu söyleyebilirim. Nerede eğitim almıştı hiç merak etmedim. Mercan'da ken-

disinden Arapça, sarf, nahiv, muhtasar, meânî, fıkıh gibi dersler okuduk ama bu yönlerini merak etmemişiz. Onun dışında yine imam-hatibin sonlarında veya fakültenin ilk yıllarında kendisinden biraz tefsir okuduğum Hacı Mehmet Gül isimli bir hocaefendi vardı. Kendisinden lügatsiz tefsir okudum. *Celâleyn*'de Nahl sûresini, Mülk sûresinden aşağısını hiç lügate bakmadan okutuyordu. Bu kolay bir şey değil bilirsiniz. Bilhassa Mekki sûrelerin meali çok zor, kelimeler çok değişik. Bu seviyede olan insanlar var. Maalesef bizim Osmanlı'da çoğunlukla yazma geleneği yoktu. Bu kadar büyük hocalarken mesela Hacı Dursun Efendi herkesin dilinde ancak hiçbir eseri yok. Yine Tercan Müftüsü Hacı Mustafa Efendi'nin bir eseri yok. Hâlbuki eser yazabilecek bilgi seviyesinde olan birisidir. Hacı Mehmet Gül gibi isimler de bu duruma örnek verilebilir. Kendisini yetiştirmiş ama bir gelenek oluşturamamıştır. Ben bu hocalara nereden aklıma gelmişse başvurarak biraz istifade etmeye çalıştım. Oysaki bizim köyde imam-hatibi okuyan bir sürü arkadaş vardı. Bizden önce abilerimiz vardı. Hiç kimsenin aklına Erzincan'ın bir köyü olan Mercan'da bu gibi âlimlerin olacağı gelmezdi. Zaten şimdi hiçbir yerde yok. Bir köyde böylesi insanlar vardı ama ne onlar öğretme gayreti içinde oldular ne de öğrenciler onlara başvurdu. Bir hayat meşgalesi içinde ömürlerini geçirdiler. Böyle bir dönemden sonra imam-hatiplere yönelik resmî eğitim yaygınlaşınca geleneksel eğitim sona ermiş oldu.

Hocam özellikle köyünüz ve Çaykara yöresi olmak üzere hatırladığımız, yani hafızlık değil de İslâmî ilimlerle ilgili medrese usulü okutulan yerler, hocalarla ilgili sizin müşahade ettiğiniz veya duyduğunuz kişiler, mekânlardan hatırladıklarınız varsa paylaşırsanız seviniriz.

Çaykara'da medrese eğitiminin yaygın olduğunu biliyorum. Mesela birlikte icâzet aldığım bir hafızlık arkadaşımın Hasan Rami Yavuz'un medresesine gittiğini, oradan mezun olduğunu hatırlıyorum. Onun dışında kıraat için İstanbul'a gittiklerini biliyorum. Bizde kıraatte gerçekten başarılı olan birçok imam vardı. Onların İstanbul'da eğitim aldıklarını biliyorum ama nereden eğitim aldılar, nasıl eğitim aldılar onu bilemiyorum. Dolayısıyla bu ilâhiyat alanına merak yaygın bir şekilde vardı. Bunun sonucunda köyümüzden onlarca il müftüsü, ilçe müftüsü, vaiz, imam gibi pek çok insanın yetiştiğini söyleyebilirim. Ama bunlar kurumsallaşamamıştı, maalesef sürdürülebilir hâle getirilememişti. Şimdi halkın alakası daha çok ilâhiyat dışındaki alanlara yönelmiş gibi. Elbette ki meselenin bir de ekonomik boyutu var, bunu ihmal etmemek lazım. Bizde neden ilâhiyat okumaya önem verilirdi çünkü geçim şartları yok, yani köyde herhangi bir gelir imkânı yok. Patates, fasulye gibi birkaç madde yetişiyor bizim köyde. Çünkü dağ köyü, orman köyü. Çaykara yöresinde eğitimin bu şekilde gelişmiş olmasında bu ekonomik şartlar da etkili olmuş olmalı. Bu sadece bizimle alakalı da değil. Mesela Artvin gibi benzeri birçok maddi imkânı sınırlı olan yerler bu yola başvurmuştur. Maddî imkânı olan yerlerde neden bu ilimler gelişmiyor çünkü ihtiyaç yok. Bu bir vâkadır, bunu da göz ardı etmemek lazım, yani bu işin ekonomik yönüdür.

Biraz da işin topluma yansıyan yönlerine geçerse hocam, mesela kadınların, kız çocuklarının eğitimine sizin dönemde bakış açısı nasıldı? Okutulur muydu, okutulmaz mıydı veya halkın dinî eğitimine katkıda bulunan hanım hocalar var mıydı?

Bu konuda maalesef olumsuz bir durum söz konusuydü. Bizim köyde Türkiye çapında hocalar yetiştiği hâlde ki bir kısmına yetiştim, hiçbirinin kendi kız çocuğuna temel ilmiyal bilgisi bile verdiğine dair bir gelenek yok. Yani namaz sûrelerini ve benzeri temel dinî bilgileri annesinden veya komşusundan öğrenirlerdi. Mesela o kadar hafız, imam, müftü yetişmiştir ancak bir tane hanım hafız yoktur. Fakat buna mukabil bizim köyde hanımlar erkeklerden daha dindardır. Bizim köyün

hanımları çevrede dindarlıklarıyla meşhurdur. Demek ki okuma insanları yönlendirmede etkili değil. Bilakis menfi bir etki yapmış gibi görüyor. Orada alınan eğitim böyle bir netice ortaya çıkarıyor, bu da çok garip bir şeydir.*

Hocam yine toplumdan devam edersek özellikle dinî ritüeller anlamında mesela bayramlar, önemli gün ve geceler, hacca giden ve hacdan dönenlerle ilgili o yöreye özgü uygulamalardan, dinî ritüellerden hatırladığınız etkinlikler var mı? Bu tarz farklı etkinlikleri çocuklar daha çok zihinlerinde tutar, sizin çocukluk dönemlerinizde hatırladığınız etkinlikler var mı?

Trabzon'daki köyümüzde bu tür törenlerin hiç olmadığı veya belki de benim görmediğim çok az sayıda olaylar olduğu söylenebilir. Bizim köy tabiri caizse müteşerri' bir köydü. Yani bizde tasavvufi tarikatlar, cemaatler yoktu. Öyle az sayıda kenarda bucakta bir yerlere gitmiş, oradan bir şeyler öğrenmiş gelmiş insanlar vardı. Yani bir şey yoktu. Hâlbuki köyün geçmişinde Nakşibendî tarikatının önemli bir yeri vardır. Bizim köyde 1800'lü yıllarda vefat eden bir Nakşibendî şeyhinin türbesi vardır. Vatandaşlar civar köylerden bile gelir, ziyaret ederler. Su koyarlar, çocuğu olmamışsa gelir toprağından alırlar, türbenin yanında bir ev var, orada bir gece geceler, duasını yaparlar.

Şeyhin adını hatırlıyor musunuz?

Tabi, Hacı Mehmed Efendi'dir. Türbesi hâlâ duruyor. Ailesiyle birlikte Trabzon merkezdeydiler. Sonra Trabzon'daki kabirlerinden yol geçiyormuş, haber vermişler gelin alın diye. Sonradan türbeleri köye aktarılmış, oradaki türbesi hâlâ ziyaret ediliyor. Onun dışında ne hikmetse bu tasavvufi eğilimler toplumda makes bulmadı. Daha çok şer'î ilimler tabiri caizse biraz zahirî bir İslâmî anlayış ortaya çıkmış gibi görülüyor. Tabi bu da etkili olmuyor. Onun için okumayan hanımlar daha dindardı. Aynı icâzet töreninde biz beş erkek hafız olduk. Bunlardan birisi tamamen dinle alakasını kopardı. Sadece birisi imamlık yaptı. Bir de ben ilâhiyata yöneldim. Diğerlerinden kimisi ticarete geçti kimisi işçilik yaptı. Yani dinî eğitimin halk nezdinde etkisi maalesef şekli olarak kalmıştır, kalıcı olmamıştır.

Biraz da ileriki süreçteki eğitiminize temas edecek olursak gerek imam-hatip gerek ilâhiyat dönemlerinizden üzerinizde etki bırakmış, farklı bir izlenim uyandırmış hocalarınızdan kısaca bahsedebilir misiniz?

Doğrusu ben düzenli bir medrese eğitimi almış değilim. Zaten köyümüzde de böyle bir şey yoktu. Mercan'a gelince orada zaten hiç yoktu. Ama bahsettiğim gibi anne tarafından akrabamız olan Tercan müftüsü Mercan'da oturuyordu. Onun yanında Arapça, sarf, nahiv ve benzeri ilimler okuduk. En çok istifade ettiğim hoca, o hocadır diyebilirim. Kendisi gerçekten işini bilen ve güzel anlatan birisiydi. Onun dışında imam-hatip ve fakülte yıllarında bizi manen tatmin eden hocalarımız, öğretmenlerimiz de oldu. O zamanlar imam-hatiplere iyi bakılmıyordu. Hocalar bu eksikliği, olumsuz bakışı bertaraf etmek için bizi teşvik ediyorlardı. Dolayısıyla imam-hatipte bazı hocalarımızın bu yönde çok etkili olduğunu söyleyebilirim. Fakülte yıllarında da kendilerinden istifade ettiğim

* Çalışmamızdaki mülâkatların birbirini tamamlar yönlerini görmek açısından burada bir hususa işaret etmek yerinde olacaktır. Hocamızın burada değindiği durum anlaşıldığı kadarıyla lokal bir çevreyi ve zaman dilimini ifade etmektedir. Zira mülâkatlarını okuyacağınız pek çok kişi kızların-kadınların eğitimiyle ilgili farklı kanaatler belirtmişlerdir. Dönemin şartları düşünüldüğünde hafızlık yapan, bir şekilde tahsili söz konusu olan hanımlardan bahsetmek mümkündür. Kırk tane röportajın yerel unsurlardan izler taşıdığı ve birbirini tamamlar mahiyette olduğu vurgulanmalıdır. (Editör Notu)

birkaç hoca sayılabilir. Ancak fakülte yıllarımızdaki hocalarımızın çoğunun özel bir katkısının olduğunu söyleyemem.

Hocam kayda geçmesi bakımından hocalardan özel katkısı olanların isimlerini zikredilir misiniz?

İmam-hatip yıllarında Ordulu olan Mehmet Özdemir, dersimize girmemiş ancak yurtta bizimle kaldığından tanıdığım Raşit Küçük, daha sonra bizim fakültede hocalık da yapan Numan Yazıcı, Asaf Çetin gibi isimler ahlakî ve samimi yaklaşımlarından dolayı öğrenci üzerinde etkisi çok olan hocalarımızdandı. Fakülte yıllarımda ise ilmiyle âmil, işini çok iyi bilen, birikimi geniş olan rahmetli Ruhi Özcan hocamızın ismi zikredilmeye şayandır.

Hocam son olarak sizden sonraki ilim yolcularına hocalarınızdan zihninizde kalan ya da sizin tecrübelerinize dayanan tavsiyeleriniz, öğütleriniz nelerdir?

Bu iş merak işidir. İnsanın bir şeyi sevmesi lazım ki sevince o merakı doğmuş olsun. Böylelikle gerekli çabaların içine girilir. Bizim İslâmî ilimlerde alanlarında hedef uygulama, amel etme olmakla beraber o noktaya gelmek için temel bazı bilgilerin alınması önem arz ediyor. Kendim için düşündüğümde, geriye baktığımda bu bahsettiğim hocalardan biraz daha şuurlu ve planlı bir şekilde istifade edebilseydim diyorum. Onun için bu konuda çalışacak arkadaşlara çevrelerindeki bu birikimlerden istifade etme yollarına bakmalarını tavsiye ederim. Bu bir gelenek işidir ve maalesef ki bu gelenek Cumhuriyet'e beraber bir kesintiye uğradı, büyük bir kopukluk söz konusu oldu. Onun için yani geleneksel birikimden istifade imkânlarını aramak lazım. Hâlâ değişik yerlerde bu imkânlar bulunabilir, bu tür hocalara rastlanabilir. Bunun yanında her alanda en önemli konu dil birikimidir. İnsan kendi dilini ve kaynak dilini çok iyi bilmesi lazım. Dili güçlü olanın fikri de güçlü oluyor. Birikimi de istifadesi de güçlü oluyor. Gerçi bunu gerçekleştirmek günümüzde çok daha kolay oldu. Dijital ortamlarla eksikler telafi edilebilir ama insan olarak da bu konuda faydalı olacak kimseler bulunabilir. Bunu sağlamaya çalışmak isterdim. Mesela benim eksikliğini hissettiğim Arap şiiri konusunda maalesef bizim gelenekte, Osmanlı geleneğinde böyle bir şey yok. Yıllarca Arapça okutulur ama Arap şiirinden hiç bahsedildiğini duymadım. Hâlbuki hadis kitaplarımızda bile her fırsatta bir sahabî mutlaka bir şiir veya bir mısra okur. Resûlullah aleyhisselam dahi bazı kimselere şiir okuturdu. Hassan bin Sâbit'in camide şiir kürsüsü vardı.

Bu gelenek İslâm'ın ilk asırlarından itibaren ihmal edilmeye başlandı. Osmanlı döneminde de Arap şiirinin büyük bir yerinin olmadığını görürüz. Hâlbuki şiir dilin billurlaştığı bir alandır. Şimdiye bizde eksik kalıyor, o eksikliği hissediyorum. Keşke böyle bir imkânım olsaydı da bunu yapabilseydim. Mümkün olduğu kadar her alanda işin uzmanından bir altyapı oluşturmak, bir temel metni okumak çok önemli. Bunu yapmaya çalışmak lazım. Ben yapmak isterdim ama maalesef bir iki alan dışında çoğunu yapamadım. Hâlbuki bizim Osmanlı geleneğinde böyle bir şey var, mutûn kitapları vardı. Öğrenciye ilk etapta okunması gereken tefsir, hadis, fıkıh, kelam, edebiyat gibi on iki ilim dalı zikredilir. Onların temel metinleri, kitapları var. Bir kimse bunları bir uzmanından okuyabilse işi çok kolaylaşır. Çünkü her ilim dalının ıstılahı, tabiri farklı. Onun için o temel bilgileri de bir hocanın nezaretinde alma gayreti içinde olsaydım diyebiliyorum.

Hocam hem merkezimiz hem de şahsım adına bize vakit ayırıp böyle kıymetli bilgileri paylaştığınız için çok teşekkür ediyorum. Allah razı olsun.

Ben teşekkür ederim, Allah kolaylık versin. Hayırlı çalışmalar dileriz.